

75 JAAR CENTRAALBUREAU VOOR SCHIMMELCULTURES

Op 21 en 22 september viert het Centraalbureau voor Schimmelcultures te Baarn zijn 75-jarig jubileum. Ter gelegenheid van deze verjaardag zal in het oktobernummer een artikel over de geschiedenis en de huidige activiteiten verschijnen. Omdat in deze Coolia-aflevering reeds een uitgebreid artikel is opgenomen over het 150-jarig bestaan van het Rijksherbarium heeft de redactie gemeend het artikel over het CBS in het volgende nummer op te moeten nemen.

Op 21 september zullen de officiële festiviteiten plaatsvinden, terwijl op zaterdag 22 september van 10.00 tot 16.00 uur "Open Huis" gehouden zal worden. Ook de leden van de Ned. Mycologische Vereniging zijn op deze dag van harte welkom.

R.A. Samson

HET 150-JARIG BESTAAN VAN HET RIJKSHERBARIUM MET SPECIALE AANDACHT VOOR DE MYCOLOGISCHE AFDELING

J. van Brummelen

Rijksherbarium
Leiden

Op 29 en 30 maart 1979 vierde het Rijksherbarium te Leiden op feestelijke wijze zijn 150-jarig bestaan. Daar de Mycologische Vereniging vanaf haar oprichting steeds een nauwe band met de mycologen van dit instituut heeft onderhouden, is een historische schets hier zeker op haar plaats.

Bij Koninklijk Besluit van 31 maart 1829 werd het Rijksherbarium te Brussel (de toenmalige hoofdstad van de Nederlanden) opgericht. Vanaf de oprichting tot 1862 was Dr.C.L. Blume directeur. Nadat in ons land in het begin van de 19e eeuw een serieus begin werd gemaakt met de exploratie van de natuur in onze over-

zeese gebieden, werden veel kollekties van tropische zaadplanten, o.a. uit Nederlands Oost-Indië, Japan en Z.O. Azië, naar de Nederlanden gebracht. Het Rijksherbarium zou een goede plaats zijn om deze te herbergen. Kort na de oprichting van het Rijksherbarium werd in 1829 het herbarium van C.H. Persoon door Koning Willem I aan dit instituut aangeboden. Persoon, de grondlegger van de mycologie, woonde op zijn oude dag in grote armoede in Parijs. Hij ontving in ruil voor zijn bibliotheek en herbarium van fanerogamen en fungi van 1825 tot zijn dood in 1836 van de Nederlandse regering een lijfrente. De fungi uit dit beroemde herbarium vormden samen met de tropische fungi uit de verzamelingen van F.W. Junghuhn en H. Zollinger de basis voor het mycologisch herbarium.

Toen er in 1830, voorafgaand aan de afscheiding van de Zuidelijke Nederlanden en de vorming van de onafhankelijke staat België, in Brussel ongeregeldheden uitbraken, werd het toen nog weinig omvangrijke Rijksherbarium overgebracht naar Leiden. Daar werd het ondergebracht in een gebouw aan het Rapenburg samen met enkele andere rijkskollekties. Er waren voor het herbarium in dit gebouw slechts drie kamers beschikbaar. Vocht en lekkages leverden vaak grote problemen op voor de kollekties. Eerst in 1864, onder de tweede directeur Prof.Dr. F.A.W. Miquel, kwam er wat meer ruimte beschikbaar. Door gebrek aan middelen en het ontbreken van een curator voor de kryptogamen werden in de beginperiode van het Rijksherbarium de verzamelingen van fungi en lichenen verwaarloosd, waardoor ze niet geordend waren en moeilijk toegankelijk.

De derde directeur van het Rijksherbarium, Prof.Dr. W.F.R. Suringar (directeur van 1871 tot 1898) was zich bewust van de slechte toestand van de kryptogamen-kollekties en streefde ernaar om de hiaten zoveel mogelijk op te vullen. Hij zorgde ervoor dat serieus van kryptogamen eksikkaten werden aangeschaft. Ook wist hij enkele belangrijke privé-kollekties van fungi en lichenen te kopen.

In de 19e eeuw was het mycologisch onderzoek in Nederland gekoncentreerd rond de Amsterdamse hoogleraar in de plantkunde, Prof.Dr. C.A.I.A. Oudemans. Regelmatig konsulteerte hij in Leiden het mycologisch herbarium van Persoon. Het belangrijkste gedeelte van Oudemans mycologisch herbarium ging later naar Groningen, maar kort geleden is het in permanent bruikleen gegeven aan het Rijksherbarium.

In het begin van deze eeuw waren de kollekties van kryptogamen bijna ontoegankelijk, daar ze in zakken waren weggeborgen. Het aangekondigde bezoek van de Amerikaanse mycoloog Dr.C.G. Lloyd, die de herbaria van Junghuhn, Léveillé en Persoon wilde konsulteren maakte ordening van deze kollekties noodzakelijk.

In 1906 gaf Dr.J.P. Lotsy (direkteur van 1906 tot 1909) aan zijn onbezoldigde assistent Dr.W.J. Jongmans opdracht om de kryptogamen te ordenen. Deze kon echter spoedig elders een goede betaalde baan krijgen als paleontoloog en vertrok naar Heerlen. Toch slaagde Lotsy erin om in 1907 en 1908 tijdelijk veel ekstra personeel te krijgen voor het opzetten en ordenen van de kryptogamens-kollekties. Dr. Lotsy, die grootse plannen had voor een nieuw herbarium met proeftuinen, bleef niet lang in Leiden. Toen zijn goed gefundeerde plannen zowel door de Leidse Universiteit als door de Regering werden afgewezen, trok hij hieruit de konsekwentie en nam in 1909 ontslag. Hij werd sekretaris van de Hollandse Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem. Zijn opvolger Dr.J.W.C. Goethart (direkteur van 1910 tot 1932) trachtte nog zoveel mogelijk van de plannen te realiseren, maar hij kreeg daarvoor geen financiële steun. Onder Dr. Goethart werd er ook een begin gemaakt met de studie van fungi, waarover hieronder meer.

Tussen 1911 en 1913 vond de verhuizing plaats naar een nieuw gebouw aan de Nonnensteeg. Dit gebouw, dat speciaal als herbarium was gebouwd, beschikte over kollektiezealen met branddeuren en gescheiden werkkamers. Het lag echter geheel ingesloten tussen het in 1908 in gebruik genomen Botanisch Laboratorium, het Akademiegebouw en de Hortus Botanicus. Hierdoor was elke mogelijkheid tot uitbreiding afwezig.

Reeds in 1935 moest Prof.Dr.H.J. Lam (direkteur van 1933 tot 1962) melden dat er plaatsgebrek ontstond. Eerst in 1956 kon er door een tijdelijk gebouwtje in de Hortus enig soelaas worden geboden. Onder het direktoraat van Prof. Lam maakte het instituut een sterke uitbreiding en ontwikkeling mee. Niet alleen de kollekties groeiden snel, ook het personeel nam sterk toe. Waren er in 1933 nog maar 9 personen bij het Rijksherbarium in dienst, in 1962 was dit aantal uitgegroeid tot 45. In deze periode groeide het Rijksherbarium uit tot een onderzoeksinstituut van wereldformaat. Ook de mycologie profiteerde hier ruimschoots van. De grote specialiteit van het instituut was en is het onderzoek van de zaadplanten-flora van Z.O.-Azië.

Eind 1964 vond onder Prof.C.G.G.J. van Steenis (direkteur van 1962 tot 1972) de verhuizing plaats van het veel te klein geworden gebouw aan de Nonnensteeg naar het Provisorium aan de Schelpenkade, een omgebouwde oude tekstielfabriek. Dit gebouwenkompleks, dat als tijdelijke huisvesting was gedacht, is weinig doelmatig van indeling, terwijl vooral de brandveiligheid een precair punt is. Maar het is ruim genoeg om de ca. 2.500.000 gedroogde planten en fungi, de ca. 2.500 strekkende meter boeken en tijdschriften, de wetenschappelijke staf van 25 botanici, de niet-wetenschappelijke staf van 35 personen en een wisselend aantal studenten, gasten en bezoekers onderdak te bieden.

In recente tijd, onder het direktoraat van Prof.Dr.C. Kalkman (direkteur sinds 1972) is de groei in personeel tot stilstand gekomen. Daar er voor een onderzoekinstituut als het Rijksherbarium (met een relatief kleine onderwijstaak) geen direkte relatie bestaat tussen de grootte van de staf en het aantal studenten, komt onder de huidige normen van de Universiteit de personeelsformatie onder zware druk te staan. Veel meer dan voorheen wordt op specialisten van het Rijksherbarium een beroep gedaan voor advies of werkzaamheden rond de 'maatschappelijke dienstverlening'; terwijl ook de 'demokratisering' soms veel tijd vergt.

DE MYCOLOGISCHE AFDELING

Het is nog geen 60 jaar geleden dat de eerste mycoloog aan het Rijksherbarium werd aangesteld. Het is aan de aanhoudende aktiviteit van de Nederlandse Mycologische Vereniging te danken, dat deze aanstelling plaats kon vinden.

Het was in de eerste plaats de gepensioneerde officier bij de kavalerie J. Ruys te Heemstede, die het initiatief nam tot het oprichten van een mycologische vereniging. Hij was bezig met het schrijven van een nieuw boek over de paddestoelen van Nederland. Een boek dat voornamelijk in de leeszaal van de Teyler bibliotheek te Haarlem werd geschreven. Ondanks veel kritiek hield hij vol en op 17 oktober 1908 kwam het oprichtingskomitee met belangstellenden en genodigden bijeen voor de oprichting van de N.M.V. in de met paddestoelen versierde gehoorzaal van de Teyler Stichting. Behalve J. Ruys zaten in het oprichtingskomité Mej.A.G. Zijm, Dr.M. Greshoff, Prof.Dr.E. Verschaffelt en E. Heimans. Het eerste bestuur werd gevormd door het oprichtingskomité, waarin echter in plaats van de uit Haarlem vertrekkende biologie studente Zijm, Prof.Dr. Johanna Westerdijk werd gekozen tot secretaresse.

Vanaf het begin streefde de N.M.V. naar het samenstellen van een "Type-Herbarium" en een bibliotheek. Hoewel de paddestoelententoonstellingen in die tijd zeker de meest spektakulaire uitingen van de vereniging waren.

Tijdens een vergadering van de N.M.V. op 24 september 1910 werd Dr.J.W.C. Goethart, direkteur van het Rijksherbarium gekozen tot onder-voorzitter van de N.M.V. Tevens werd toen besloten dat de vereniging een konservator aan het Rijksherbarium zou belasten met de samenstelling van een "Type-Herbarium" of "Standaard-Collectie". De bedoeling hiervan was, dat van elke in ons land voorkomende soort van paddestoelen een goed gedetermineerde kollektie gekonserveerd zou worden - een soort 'checklist' in natura. Bovendien zou een ieder deze kollektie bij twijfelachtige determinaties kunnen konsulteren. Het eerste jaar zou men de Polyporen

doen, het tweede jaar de Agaricales en vervolgens de andere groepen. De onbezoldigd assistent F.A. des Tombes werd in 1910 de eerste konservator voor de N.M.V. Nog in hetzelfde jaar werd hij opgevolgd door H.A.A. van der Lek. Deze ontving daarvoor jaarlijks f. 205,-- (d.w.z. f. 50,-- van de N.M.V. en f. 155,-- van vrijwillige bijdragen van enkele leden). Begin september 1913 vertrok van der Lek voor een betrekking als leraar naar Hilversum.

Van 1 november 1914 tot 31 oktober 1922 was Catharina Cool kurator voor de fungi namens de N.M.V. voor een jaarlijkse betaling van f. 50,--. Zij was aanvankelijk apothekers-assistente, maar wegens haar slechte gezondheid (t.g.v. slapeloosheid) raadde haar arts haar aan om de studie van de natuur ter hand te nemen. In 1904 verhuisde zij van Nijmegen naar Haarlem, waar ze in kontakt kwam met de aldaar zeer aktieve mycologische groep. Van 1905 tot 1909 was ze aan de Universiteit van Amsterdam ingeschreven als studente voor de akte KIV en volgde kolleges bij Prof. Hugo de Vries. Ook werkte ze verschillende periodes bij Prof. Johanna Westerdijk op het Laboratorium Willie Commelin Scholten te Amsterdam. Vanaf de oprichting was ze een ijverig lid van de N.M.V. Ze was een groot propagandiste voor de vereniging. Haar paddestoelenkeuken vormde steeds een grote trekpleister op tentoonstellingen.

Het was door de nimmer aflatende aandrang van de N.M.V., dat Mejuffrouw Cool vanaf 1 november 1922 bij het Rijksherbarium kon worden aangesteld als betaald assistente in Rijksdienst. In feite werd toen de eerste, hoewel zeer kleine, funktie als mycoloog aan het Rijksherbarium gekreëerd. Catharina Cool bleef assistente tot haar dood in 1928.

Vanaf 1929 was W.J. Lütjeharms zowel staflid van het Rijksherbarium als konservator van de N.M.V. Hij werkte aan de mycoflora van Nederland en leverde materiaal en beschrijvingen voor fungi in de "Flora Batava". Zijn proefschrift handelde over de geschiedenis van de mycologie in de 18e eeuw. In 1938 vertrok hij naar Zuid-Afrika en volgde J.S. Zaneveld hem in beide funkties op. Deze onderhield nauw kontakt met de N.M.V. en maakte een begin met een systematisch onderzoek van de Laboulbeniales in Nederland. Hij promoveerde echter op een algologisch onderwerp, namelijk de Maleise Charophyta. Door het uitbreken van de oorlog kon hij een benoeming in Bogor (Indonesië) in 1941 niet aanvaarden vóór 1948.

Toen Dr. Zaneveld in 1942 een tijdelijke betrekking als leraar aanvaardde, volgde R.A. Maas Geesteranus hem op en werd tevens aangesteld als kurator voor de N.M.V. Aanvankelijk was hij voornamelijk geïnteresseerd in lichenen, waarop hij in 1947 promoveerde. Geleidelijk aan richtte zijn belangstelling zich meer op de fungi. Vooral de grotere Ascomyceten en de gesteelde ste-

kelzwammen hadden zijn bijzondere aandacht. Over laatstgenoemde groep verschenen van zijn hand vele publikaties, waaronder zijn boeken: "Hydnaceous fungi of the eastern Old World" (1971) en "Die terrestrischen Stachelpilze Europas" (1975). Verschillende bijdragen heeft hij geleverd tot de "Fungi van Nederland" (o.a. Geoglossaceae, Pezizales en Clavaria's). Het geslacht *Mycena* is hiervoor nog in bewerking. Voorts schreef hij een extra Coolia-nummer over Gasteromyceten.

Het was een grote verdienste van Prof. Lam en Dr. Maas Geesteranus dat er in de vijftiger jaren een centrum voor taksonomische mycologie aan het Rijksherbarium werd gevormd toen respectievelijk C. Bas (1954), Dr.M.A. Donk (1956) en J. van Brummelen (1959) als mycologen bij de staf van het Rijksherbarium kwamen. Door de inspanning van Dr. Donk en Prof. Lam kon in 1959 het eerste nummer van het mycologische tijdschrift *Persoonia* door het Rijksherbarium worden uitgegeven.

De belangstelling van C. Bas is vooral gericht op de Agaricales-flora van Nederland. Hij onderzocht vooral vertegenwoordigers van *Amanita*, *Marasmius*, *Agrocybe*, *Galerina* en *Squamanita*. In 1970 promoveerde hij op een taksonomische revisie van *Amanita* sectie *Lepidella*. Samen met Dr. Maas Geesteranus verzamelde hij in 1964 gedurende 10 weken fungi in India.

Van groot belang voor de wetenschappelijke ontwikkeling van de mycologische afdeling is de periode geweest dat Dr.M.A. Donk aan de staf van het Rijksherbarium verbonden was. Toen hij in 1956, na een loopbaan in Indonesië, in Nederland terugkeerde werd hij hoofd van de mycologische afdeling en gaf kolleges mycologie voor gevorderde studenten. Meer dan eens weigerde hij een hoogleeraarschap om zich geheel aan mycologisch onderzoek te kunnen wijden. Van 1969 tot 1970 bracht hij een jaar door aan enkele mycologische instituten in de Verenigde Staten. Tot zijn dood in 1972 was hij werkzaam op het Rijksherbarium. Hij heeft in belangrijke mate bijgedragen tot een konsolidatie van de genus-nomenklatuur van Basidiomyceten. Op het gebied van de taksonomie publiceerde hij een overzicht van de families van Aphyllophorales, en 'check lists' van Heterobasidiomyceten en Europese polyporen.

Toen J. van Brummelen bij de staf van het Rijksherbarium kwam vervolgde hij zijn onderzoek van koprofiele fungi dat hij sedert eind 1957 aldaar verrichtte. In 1967 promoveerde hij op een monografie van de genera *Ascobolus* en *Saccobolus*. Hij introduceerde methodes voor het kweken van fungi en voor mikrotechniek op de afdeling. Naast taksonomisch onderzoek van geslachten van koprofiele Discomyceten is hij vooral ook geïnteresseerd in de ruimere verwantschap tussen geslachten van de Pezizales. Hiertoe onderzocht hij vergelijkenderwijs de ontwikkeling van het vruchtlichaam, de ascospore ornamentatie en de ascusbouw.

In 1973 volgde Dr.W.F.B. Jülich Dr. Donk op als kurator voor de Aphyllophorales. Hij vervolgde zijn onderzoek van Tulasnellaceae en Corticiaceae. Ook stelt hij een biografie samen over de beroemde mycoloog C.H. Persoon. Sinds kort is hij begonnen met een vergelijkend submikroskopisch onderzoek naar de bouw van de sporen, hyfen en cystiden bij Aphyllophorales, met behulp van het raster-elektronenmikroskoop. Begin 1978 nam hij gedurende 5 maanden deel aan een expeditie naar Borneo en een verzamelreis naar Thailand.

Bij de pensionering van Dr. Maas Geesteranus in 1976 is diens plaats veranderd in een tijdelijke promotie-plaats. Vanaf februari 1976 werkt M.E. Noordeloos op deze plaats aan een proefschrift over de Nederlandse vertegenwoordigers van het geslacht *Rhodophyllus*.

Van 1972 tot 1976 werkte Dr.E. Merkus op de mycologische afdeling in dienst van Z.W.O. aan een proefschrift over de ultra-structuur van de ascosporewand bij Pezizales. Zij promoveerde in 1977.

Sedert begin 1979 werkt A.M. Brand, eveneens in dienst van Z.W.O., aan een proefschrift over het geslacht *Agaricus* in Nederland.

In de loop der jaren hebben vele gasten, bezoekers, studenten en honoraire medewerkers kleinere of grotere bijdragen geleverd, vooral tot het mycologisch en lichenologisch onderzoek van Nederland.

P.S. Zij die verder geïnteresseerd zijn in het heden en verleden van het Rijksherbarium, kunnen hierover meer vinden in *Blumea* 25: 1-140 (1979) en in *Tchaf* (Voorjaar 1979): 1-65.

=====